

POSTFORDIZMUS ČI POSTKAPITALIZMUS?

HINSHI UCHIDA (ed.): *Marx for the 21st Century*. With a special introduction by Terrel Carver (Marx pre 21. storočie. So špeciálnym úvodom Terrela Carvera). London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group 2006, XIV and 203 p.

Ide o knihu japonských autorov, profesorov na japonských univerzitách, ktorí kriticky nadväzujú na dlhoročné diskusie a spory o Marxovi a marxizme v Japonsku. V úvode T. Carvera sa konštatuje, že táto publikácia znamená začiatok novej éry diskusie a debaty o Marxovom diele, jeho myslení a jeho význame pre súčasnosť a pre nové storočie.

Kniha má štyri časti: 1. *Marx pre 21. storočie*; 2. *Súčasný problémy v štúdiu Marxa*; 3. *Prijatie Marxa v modernom Japonsku*; 4. *Nové horizonty marxológie*.

Prvá časť publikácie obsahuje state K. Uemuru *Marx a modernita* a M. Itoha *Marxova ekonomická teória a výklady socializmu*. Uemura si stavia otázku, či Marx bol prívržencom modernity, alebo jej kritikom; konštatuje, že jeho kritika politickej ekonomie bola nielen kritikou kapitalistického svetového poriadku, ale aj kritikou eurocentrickej modernity. Itoh kritizuje názor, že Marx si predstavoval socializmus ako komplexne plánovanú ekonomiku bez prvkov trhu. Ukazuje, že povaha cien (pseudocien) Sovietskeho zväzu bola v rozpore s Marxovými návodmi, založenými na pracovnej teórii hodnoty. Vyzdvihuje Marxovu myšlienku, že trhová ekonomika je historicky staršia ako trhová ekonomika kapitalizmu, a poukazuje na možnosť socialistickej trhovej ekonomiky, v ktorej má dôležitú úlohu aj trh práce.

Druhá časť knihy obsahuje state H. Uchidu *Prehodnotenie Marxovej teórie histórie*, M. Sasakiho *Marx a budúcnosť postkapitalistickej spoločnosti*, D. Arieho *Marx a distributívna spravodlivosť*, H. Kudoa *Marx a environmentálny problém* a M. Nishibeaa *Teória pracovných peňazí. Implikácie Marxovej kritiky pre lokálnu výmenu obchodného systému (LETS)*. Uchida konštatuje, že Marxova analýza procesu pôvodnej akumulácie kapitálu je klasickým príkladom analýzy rentiersko-štátneho kapitalizmu. Ukazuje, že existujú dva základné typy rentierskeho štátu. V prvom sa štát riadi triedou pozemkových vlastníkov či rentierov a v druhom štát sám vystupuje ako rentier. Poukazuje na rôzne zvláštnosti rentierskeho štátu v Anglicku 19. storočia, v Japonsku od reštaurácie Meiji (1868) po porážku v druhej svetovej vojne (1945), v Iráne v rokoch 1925 – 1941 a v Číne od revolúcie v roku 1949. Podľa Sasakiho Marxova teória voľného času poskytuje kľúč k úvahám o postkapitalizme 21. storočia. Vo svojej stati ukazuje, že model kapitalistického vývinu, známy ako fordizmus, ktorý bol typický pre kapitalizmus prvej polovice 20. storočia, sa v sedemdesiatych rokoch dostal do závažnej štrukturálnej krízy. Fordizmus sa usiluje zabezpečiť realizáciu nadpráce rozvíjaním konzumnej spoločnosti ako systému, ktorý rozširuje želanie spotrebiteľov. Štrukturálna kríza, do ktorej upadá, sa vyznačuje krízou sociálnej integrácie (práca v konzumnej spoločnosti vytvára na jednej strane nadmerné želanie spotreby a na druhej strane vedie k redukcii spotreby u tých vrstiev spoločnosti, ktoré sa vyradujú z výrobného procesu) a množstvom environmentálnych problémov (vzniká diskrepancia medzi nekonečnosťou želaní konzumnej spoločnosti a konečnosťou pozemských zdrojov). Kapitalizmus začal hľadať východisko z krízy v dôraze na globálny rozmer, lenže ten iba oddiaľuje jej skutočné prekonanie. Sasaki vidí alternatívne riešenie v premene konzumnej spoločnosti na asociáciu pracujúcich, v ktorej sa odstráni rozpor medzi

voľným a nadbytočným pracovným časom a v ktorej sa pracujúci človek, vytvárajúci slobodný čas pre kultúru a civilizáciu, stane jej rovnoprávnym užívateľom.

Arie analyzuje vývin názorov na pojem spravodlivosti od Aristotelovej „trojjedinej“ formuly až po súčasnosť a poukazuje na problémy v chápaní Marxovej koncepcie spravodlivosti (nekritickú interpretáciu jeho *Kritiky Gothajského programu*, čítanie *Kapitálu* ako biblie a pod.). Ukazuje, že termín „spravodlivosť“ sa v súčasnej kapitalistickej spoločnosti používa v dvoch významoch: a) ako férové, rovné uplatnenie práva v právnom a morálnom zmysle a b) ako primerané rozdeľovanie produktov, úžitkov, príjmov a niekedy aj príležitostí na politickú participáciu v rámci určitého hodnotového štandardu, čiže vo význame komutatívnej a distributívnej spravodlivosti. Marx sa zaujímal najmä o druhý z uvedených významov. Kritizoval prax, keď sa pod rúškom spravodlivej výmeny pracovnej sily za mzdu skrýva nespravodlivá výmena v kvantite práce, a diskutoval o otázke spravodlivejšej zásady rozdeľovania (každému podľa zásluh, každému podľa potrieb). V závere state autor konštatuje, že práve otázka distributívnej spravodlivosti sa stáva jednou z fundamentálnych tém, ktoré dnes stoja pred všetkými krajinami.

Kudo porovnáva 20. storočie ako „storočie ekonómie“ s 21. storočím ako „storočím ekológie“ a pýta sa, čím môže Marx prispieť k riešeniu ich prelomu. Analyzuje dva typy chápania vzťahu človeka a prírody: a) z dualistického pohľadu je príroda objektom, ktorý má človek ovládať, a b) z monistického hľadiska je jednotným celkom, v ktorom má človek ako jeho súčasť zaujímať mierumilovnú koexistenciu s inými živými bytosťami. Ukazuje, že Marx bol výlučnou osobnosťou v politickej ekonómii – dôsledne zastával druhé stanovisko. Človek podľa neho existuje v jednote s prírodou a vnútri nej, jeho vzťah k prírode je vzťahom prírody k sebe samej, vzťah človeka k človeku je formou podstatných vzťahov človeka a prírody, vzťah práce a kapitálu je procesom odcudzenia človeka a prírody, dejiny človeka sú súčasťou dejín prírody. Nishibe skúma Marxovu kritiku teórie pracovných peňazí Proudhona, Owena a ricardovských socialistov. Ukazuje, že predmetom Marxovej kritiky týchto teórií bol fakt, že sa zakladali na zrušení ekvivalentu pracovného času, a analyzuje myšlienku, že funkciu tohto ekvivalentu môžu plniť aj kreditné peniaze, resp. alternatívne peniaze. Prihovára sa za syntézu Marxovej (a Proudhonovej) vízie budúcej spoločnosti ako asociácie slobodných individuí a vízie Owena a ricardovských socialistov – obrazu kooperatívnej spoločnosti so spoločným vlastníctvom výrobných prostriedkov.

V tretej časti práce sú state H. Mizutu *Japonský pojem občianskej spoločnosti a Marxova bürgerliche Gesellschaft*, S. Mawatariho *Bioekonomická paradigma (Marxa a Webera)* a M. Noguchiho *Japonský „kulturálny eklekticismus“ a reinterpretácia (učení) Marxa a Keynesa o nestabilitách kapitalizmu*. Mizuta rieši problém prekladu Marxovho termínu „bürgerliche Gesellschaft“. Ukazuje, že Marx a Engels chápali pojem občianskej spoločnosti širšie než pojem buržoáznej spoločnosti. Buržoáznu spoločnosť považovali za určitý stupeň vo vývine občianskej spoločnosti. Mawatari si všíma odlišnú interpretáciu socializmu u J. S. Milla a K. Marxa. Ich stanoviská porovnáva najmä z metodologického hľadiska: Pre Marxa bol socializmus záležitosťou nevyhnutnosti a vedy, pre Milla otázkou voľby a väzby vedy a umenia. Mill (v druhom vydaní *Princípov*) akceptoval Fourierov socializmus, ale komunizmus považoval za „otvorenú otázku“. Suzuki ukazuje, že Marx sa v Japonsku (napríklad v škole Kôza) akceptoval v rámci marxovsko-weberovskej paradigmy, resp. v rámci fúzie s Weberom. Analyzuje druhý pokus o takú fúziu, ktorý sa týka problému koncipovania teórie svetového systému. Kritizuje Wallersteinovo jednostranne typologické stanovisko, v ktorom sa popiera Marxova predstava o evolúcii spoločnosti, a usiluje sa o takú historickú typológiu, v ktorej by sa zohľadnila tak evolučná, ako aj typologická perspektíva.

Napokon v poslednej, štvrtej časti recenzovanej knihy sú state A. Matobu *Bruselská De-*

mokratická asociácia a Komunistický manifest, K. Takakusajihó *Luis Blanc*, *asociанизmus vo Francúzsku a Marx* a T. Shibuu *Edičné problémy s prípravou novej edície Nemeckej ideológie*. Matoba upozorňuje na to, že autormi *Komunistického manifestu* neboli Marx a Engels ale Liga komunistov (v prvom vydaní nie sú uvedené ani ich mená), a ukazuje, že zdrojom marxizmu nebola len nemecká klasická filozofia, francúzsky socializmus a anglická politická ekonómia, ale aj belgický internacionalizmus a aliancia komunistov a demokratov. Takakusaji sa venuje rozboru rôznych interpretácií pojmu asociácia v predmarxovskom období a u Marxa. Osobitnú pozornosť venuje najmä rozdielu medzi „asociáciou robotníkov“ a „asociáciou robotníkov a kapitalistov“, ako aj rozdielu medzi asociáciou a komúnou. Shibuya porovnáva rôzne vydania *Nemeckej ideológie* a poukazuje na ich nejasnosti. Zastáva názor, že rukopis je spoločným dielom oboch jej autorov. Problém vidí v tom, že početné vsuvky a úpravy, ktoré Marx a Engels vnášali do textu, nie sú v tlači jasne odlišené (odlišným typom písma a pod.).

Možno súhlasiť s T. Carverom, že kniha japonských autorov *Marx pre 21. storočie* je významné dielo, ktoré ťažko bude možné obísť pri (pozitívnom alebo negatívnom) hodnotení Marxa a jeho významu pre súčasnosť a nastávajúce storočie.

Václav Černík

---

prof. PhDr. Václav Černík, DrSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR

KONTRAFAKTUÁLNA TEÓRIA PRÍČINNOSTI

JOHN COLLINS – NED HALL – L. A. PAUL (eds.): *Causation and Counterfactuals (Príčinnosť a kontrafaktuály)*. Cambridge, Mass.: The MIT Press 2004, 481 p.

Americký filozof David Lewis vo svojej stati *Causation* z roku 1973 vyhlásil, že je najvyšší čas prestať s pokusmi o reparáciu problematickej regularitnej koncepcie príčinnosti a predložil svoju vlastnú kontrafaktuálnu teóriu. Od tých čias sa jeho koncepcii dostalo značnej pozornosti. Stala sa jednou z nadiskutovanejších teórií príčinnosti 20. storočia. Publikácia *Causation and Counterfactuals* vhodne približuje stav diskusie v 30. rokoch po zverejnení Lewisovej priekopníckej state. Väčšina obsiahnutých prác bola napísaná špeciálne pre tento zborník. Ich cieľom je zmapovať stav kontrafaktuálnej teórie, avšak viaceré príspevky postihujú aj širšiu oblasť filozofie príčinnosti. Hoci editori nerozdelili 19 štúdií do jednotlivých skupín, zakaždým sa niekoľko prác venuje podobným témam, napríklad problematike kauzálnych relát (t. j. členom kauzálneho vzťahu), zapríčineniu s absenciou, probabilistickým koncepciami príčinnosti, problému tranzitivity a pod.

Aby boli rozoberané problémy zrozumiteľnejšie, najskôr stručne predstavím niektoré predpoklady Lewisovej koncepcie. Zoberiem špendlík a zapichnem ho do predného kolesa na bicykli. Duša na kolese vyfučí. Keby nebolo môjho zapichnutia špendlíka, na prednom kolese by nebol defekt. Takže moje zapichnutie je príčinou defektu na prednom kolese. To je jadro